Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Республиканын ниитилел-политиктиг солуну

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 113 (1561) 1995 чылдың июнь 17, суббота

Ат салган шагы 22.20. Садар өртээ 400 рубль.

«ЭРГИ ӨЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР АРГАВЫС ЧОК»

ТР-ниң Президентизи Ш. Д. Ооржак бо неделяның понедельник болгаш вторник хүннеринде Чеди-Хөл кожуунга ажылдаан келген. Ол аңаа чораан Элегес, Чал-Кежиг, чаа тургустунун турар Каык сумузунга, ыраккы Хөлчүкке, Ак-Талга болгаш кожуун төвү Хову-Аксынга чон-биле ужуражыр, ажыл-агыйларның ниити бөйдәлы-биле танышып, бо хүннерде болгаш чоокку үеларде чүү кылып болурунуң талазы-биле тодаргай чугааны кылган.

Баштайгы хүнде Ш. Д. Ооржак кожуунуң ең хой чурттакчылыг сумуларының бирәәзи—Элегеске четкен.

Шериг-оол Дизижикович тус чернин удуртукчуларын әдертип алган, сумунуң уруглар албан черлерин, школаны, әмнелге черин, Культура бажыңын болгаш садыг-магазиннерни база өске-даа объектилерни әргип көрген түңнелинде сумунуң чонуби-биле өй кижи киржикчилиг ужуражылганы әрттирген. Республиканың өске-даа черлеринде ыңкаш, Элегесте чоннуң хөй кезии рынок амыдыралын, оон бергелерин ажыл әртер дәәш шыдаар шаа-биле ажылдаан турар-дыр дәәрзин президент демдеглээн. Элегес гараалаң оран болганда аңаа моон соңгаар чер-биле ажылдаан, тараа, картофель болгаш ногаа өстүрүп, мал-маган тудары әргежок чугула апарган. Ынчангаш чүгле сөөлгү чылда безин араттарның болгаш чер-биле ажылдаан өске-даа кижилерниң саны дыка өскен болгаш оларның керээ езугаар дужааган продукциязы чыл санында көвүдеп турар. Шериг-оол Дизижикович маңаа хамаарыштыр мындыг үүлдү чугаалаан. Моон мурнунда чылларда республика тарааны Саян артындан чыл бүрүде сөөртүп турган болза, ам үш чыл дургузунда чаңгыс борбак-даа тараа сөөртүп көрбээн: ол дәәрге республиканың колхоз-совхозтарының, көдээ ажыл-агый кооперативтериниң болгаш араттарның дужааган тараазы четчип турар. А ниитизи-биле алыр болза, әрткен чылын республиканың араттары бүгү тараанын үштүн бир кезиин дужааган.

Дүк, алгы-кеш, тараа болгаш әт болбаазырадыр бүдүрүлгелерни республика болдунга ажыдын алыр дәәш улуг күжениишкиннерни үндүрүп турар. Тывада ам әттен янзы-бүрү консервалар, әттиг кашалар кылыр бүдүрүлге чери ажыттынган. Оон аңгыда макарон кылыглары бүдүрер чаа фабрика ажыглалда кирген болгаш оон продукциязын чүгле Тываның чоңу әвес, харын Моолдуң кожа аймактарында садып ап әгелээн. Пряник болгаш кондитер кылыглары үндүрер цех республиканың хереглекчилер ниитилелиниң баазазында ажыттынган.

Бо бүгү үүлдериниң өртәә соңгаартан әккелген аъш-чемге болаарга оранчок чиик боон турар дәәрзин демдеглээр херек. Чижээлээргe, чоннуң «инек бажы» деп чугаалажыр турары консерваның садыгларда өртәә 8 муң рубль ажын турар болза, тус черниң бүдүрген консервазының өртәә 3-5 муң рубль болун турар. Оон аңгыда чаш уругларга таарыштыр белеткен кылган консервалары база янзы-бүрү өңнерлиг макарон кылыглары удавас үндүрүп эгелээр.

Элегеске болган ужуражылга үезинде Ш. Д. Ооржак сумуга моон соңгаар чүү кылып, кандыг биче бүдүрүлгелер кылып болурунуң дугайында болунуң саналларын киирип, чоннуң бо талазы-биле санал-оналдарын база дыңнаан. Элегес ортумак школазын туткандан бәәр ам дыка үр үе әрткен. Амгы үеде школаның дәәвириги болгаш хапалары айыылдыг байдалда турып турар. Ынчангаш чоокку үеде сумуга чаа школа тударының айтырыы чидии-биле тургустунун турар.

Ол хүн Ш. Д. Ооржак Чал-Кежигге болгаш кагдынган суур Каъкка четкен, ол черлериң ниити байдалы-биле танышып, чурттакчылар, удуртукчулар-биле чугаалажып, ылаңгыя кончуг эки, чараш черле турар Каъкты моон соңгаар хөгжүдүп, анаа аңгы шылалдыг ажыл-агый тургузарының айтырыын чугаалажып, сумелешкен.

Президент ук кожуунга ажыл-албаның ийиги хүнүнде кыдыг-кыйыг черле турар Хөлчүк арбанынга четкен. Чазактың үндүрүп берген акша-хөрөнгизи-биле чаа тулуп дооскан кончуг чараш әте школа тудуунга Шериг-оол Дизижикович баштай кирген. Чаңгыс каът ыяш школада сургуулдар өөренир үш классты болгаш башкыларга ийи өрөәлги аңгылаан. Школаның иштики ажылдарын дооскан, шаларны болгаш соңгаларны будаан. Ам бо хүннерде котельнаяның улуг әвес суугун салып турар. Арбанның чурттакчылары ол әге школага оода-ла чедиги классска чедир школачыларны өөреткен болза деп боттарының саналын киирип турар.

Хөлчүкте база бир шиитпирлөөр ужурлуг айтырыг —хлеб-биле хандырылга. Бо хүннерде хлебти Хову-Аксындан сөөртүп, каш-ла санныг өгбүлелерге хлеб чедирер дәәш улуг чарыгдалды кылып турар. А хлебти чоп мурнунда боттары быжырып турган, а ам далган чок болганы-биле чүгле садыгдан манаар ужурга таварышкан. Ынчангаш ам чоокку үеде Хөлчүкке хлеб быжырар пекарняны тургузар талазы-биле Президент тускай даалганы берген.

Шериг-оол Дизижикович ол хүн Ак-Тал сумузунга келгеш чүгле актив-биле ужуражыр болаан. Ынчалаалаа Президент келир дугайында чугаа дыңнаан. суурнуң бүгү чоңу ыыштанылга төвүнүң улуг залын долдур олурупкан.

Бо чылдан эгелээн Хөндергеде «Ак-Тал» совхоз аңгы-аңгы кооперативтерге чарылган болгаш көдээ ажыл-агыйның эге организастаашкынын чоруткаш, чер болгаш өңнүг-хөрөнгү үлүүн тыпсырының ажылдарын дооскан. Ындыг-даа болза өңчүнү, мал-маганны үлеп турган, пенсионерлерни олче киириштирбейн барганындан амдыгаа дәәр ол талазы-биле маргылдаа уламчылыг турар.

Ол кежээ Ш. Д. Ооржак Хову-Аксынга кожуунуң активи-биле ужурашкан. Аңаа чазактың яамыларының удуртукчулары киришкеш, адырлар аайы-биле бергеден турар чүүлдерге хамаарыштыр боттарының санаалдарын чугаалааннар. Ылаңгыя чонну хлеб, суугатган газ хандырылгазының, радио болгаш телефон харылзааларының, күрүне бүдүрүлгелерин хуужудун турарының, садыг-магазин, тудуг ажылының болгаш өскедаа чугула үүлдериниң дугайында шыңгыы чугааны кылган.

Хуужутизин бүдүрүлгелерни кымнарның буруузу-биле борлаш, тоймаглап турганын илередири-биле чазактың тускай комиссиязын тургусканын Президент дыңнаткан. Чүге дизе Эрзинде, Тес-Хемде, Шагаан-Арыгда, Чадаанада, Кызылда болгаш оон-даа өске черлерде күрүне бүдүрүлгелерин хуужударын, хуужулун алгаш, оон соонда тоймаглап, оорлан каапкан. Ам оларны катап тургузар дәәш ТР-ниң Президентизи, Чазаа бар-ла хемчеглерни алыр дәәш аргадарын дилеп турар.

Тус чер бот-башкарылгазының болгаш кадрлар-биле ажыл дугайында Президент чугаалап турган. кожуунуң чамдык сумуларында болгаш чурттакчылыг черлеринде ажыл-агый удуртукчуларының ажылдан хой удаа үнер-кирер чоруктарынга таарзынмаанын илергейлээн. Кожуун болгаш тус чер чагыгаларынга кадрларны шын шилип алыры —политиктиг реформаларны хандадырынга кол быра болур болгаш оларның ажыл-чорудулгазындан чоннуң амыдырал байдалдарының деннели кончуг улуг хамаарылгалыг дәәрзин Шериг-оол Дизижикович чаңгыс әвес удаа демдеглээн. Эрги өзү-биле чурттаар аргавыс ам чок деп ол чугаалаан. Амгы үеде бистиң республикада удуртукчу кадрларны конкурс езугаар шилип ап турар. А шагдагы ышкаш дөргүл-торел, таныш-көрүш тыртар үүлдер шуут турбас ужуурлуг. А кажан соңгулдалар үезинде чонга хөй аазаашкыннар кылып алгаш әргечагыргаже киргеп болгаш аксы-биле «ажыл кылыр» кижилерге хамаарыштыр тускай комиссия тургускаш, удуртукчунуң аазаан үүлдериниң күүселдезин чоп мурнунга чарлап, дыңнадыр апаар.

ТР-ниң Чазаа «Тываның уруглары» деп улуг программаны хүлөөп алырынга белеткенин турар. Ол дәәрге салым-чаяанныг уруглардан әгелээш өскүс-чавыс, аарыг-аржык, инвалид уругларга чедир Президентиниң, чазактың, талазындан сагыш салыышкынның хемчегледирдир.

Школа дооскан аныяктарны чурттун болгаш республиканың дәәли өөредилге черлеринче бо чылын өөредип чорударының талазы-биле чамдык чаа үүлдерни Шериг-оол Дизижикович база таныштырып чугаалаан.

Хову-Аксынга болган актив хуралынга Ш. Д. Ооржак оон-даа өске чугула айтырыларга хамаарыштыр чугааны кылган, кожуун төвүнде ажыл чок кижилер болгаш аныяктар-биле ужуражылганы база әрттирип, дыка хөй айтырыларга хамаарыштыр тодаргай харыыларны берген.

Виктор КАРА-САЛ.

Дәәди Хуралда

КИЧӨӨНГЕЙДЕ— БЮДЖЕТ АЙТЫРЫГЛАРЫ

Дәәди Хуралдың дүүнгү хүн ажылдаан пленарлыг хуралдаашкынынга бо сессияның чугулалап турар айтырыглары — «Тыва Республиканың 1995 чылда республика бюджединиң дугайында» ТР-ниң хоойлу төлевилелинге база «Тыва Республиканың каттыштырган бюджеди болгаш 1994 чылда ТР-ниң республика бюджединиң күүселдезинин дугайында» отчётка илеткелди сан-хөө сайыды Г. А. Салчак кылган.

Ооң мурнуу чарыында ТР-ниң Президентизи Ш. Д. Ооржак бюджет айтырыгларынга хамаарыштыр чүве чугаалаан. Президентиниң чугаазын дараазында солунга (вторникте) парлап үндүрер. Бо берге үеде бюджеттиң орулга-чарылгазын таарыштырарынга, республика бюджедин долдурарынга ТР-ниң Чазаанын кылын чорудуп турар хемчеглеринге ол доктааган. Президент Ш. Д. Ооржактың бодунуң күженишкиннериниң түңнелинде бюджедивисти әрткен чылдың деннелинден бадырбас дугайында шиитпирни Москва хүлөөп алганын билир болгай бис. Ол Тываны хостуг экономиктиг зона болдурар талазы-биле дилеглерни Москваже киирип, шыңгыы ажылдарны чорудуп турар.

Сан сайыды Галина Салчак шиитизи-биле тодарангай болгаш билдингир илеткелди кылган. Оон илеткелинде миллиард, миллион акша түүнүс сан-чурагайлар колдан туроры билдингир, аңаа душпа-келбиже сайгарылга кылыры берге. Ынчангаш депутаттар бо айтырыгга элээн белеткенген болгаш боттарының саналдарын бергилээн.

Эдеринчи илеткел кылган ДХ-ниң экономика-сан-чөөлүг политиказының комитединиң даргазы К. Д. Ондарның чугаазының соонда депутаттар М. С. Козлов, Б. Д. Монгуш, М. М. Майдыр, Л. Н. Чыргалан, Ч. Х. Хертек, Г. С.-М. Иргит, А. С. Хоюгбан, үндүрүг полициязының департаментизиниң начальниги В. С. Чанзан, депутаттар Б. С. Нурзат, А. А. Даржай, Чазак баштыңының оралакчызы Б. С. Шыырап санал-оналдарын берген.

Ниитизи-биле депутаттар әрткен чылдың бюджединиң күүселдезин болгаш бо чылдың бюджединиң үлөөшкинин деткип турарлар. Кол чүве — бюджет акшаларын көрдүнгенин өзугаар чөтүг болгаш ажыктыг чарыгдап, оон күүселдезин шыңгыы сагыыры.

Түңнел сөстерин сан сайыды Галина Салчак болгаш Президент Шериг-оол Ооржак алгаш, чамдык тайылбырларны берип, күзөөшкиннерни кылганнар.

Депутаттар 1994 чылдың бюджединиң күүселдезин бадылаан дугайында Дәәди Хуралдың доктаалын хүлөөп алган.

Дүштеки чапсар соонда ДХ-ниң депутаттары сайыттарның болгаш сонуургалдыг кижилерниң киржилгези-биле 1995 чылдың бюджединиң дугайында хоойлу төлевилелин үүл аайы-биле сайгарып чугаалашкан.

Надежда МОНГУШ.

Даарта—Медицина

ажылдакчыларының хүну

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДӘӘШ МУРНУКУ ОДУРУГДА

Бо чылдың июнь айның үшкү воскресеньеде—18-те медицина ажылдакчылары боттарының профессионалдыг байырлалын байырлап әрттирер.

Республиканың Кадык камгалал, әм болгаш техниктиг хандырылга яамызының сайдының бирги оралакчызы Опанас Хурбаевич Ондар-биле бистин корреспондентивис кыска чугааны кылган.

— Бо чылын әмчи ажылдакчыларының хүну үүнүн-биле онзаланып турарыл, Опанас Хурбаевич?

— Бо чылын әмчилер хүнүнүн байырлалы — бистиң чуртувуста Ада-чурттун Улуг дайынынга Тиилелгенин 50 чылынын юбилейи-биле таваржы берген бооп турар-дыр.

Дайын үезинде әмчилер чүс-чүс мүң кижилернин амы-тынын камгалаан. 125 мүн хире әмчи ажылдакчылар дайын үезинде балыглаткан. 116 мүн кижи орденнер болгаш медальдар-биле шаннаткан. 47 әмчи ажылдакчылары Совет Эвилелинин Маадыры деп атка төлептиг болган.

— Әмчи кадрларга хамаарыштыр үүнү чугаалап болур силер?

— Республиканың әмнелге черлеринде 12 мүн хире кижи ажылдап турар. Оларның арызында дыка хөй әмчилер боттарының ажылынга бердинген, ак сеткилдиг ажылдап турар Республикада 10 мүн кижиге онаштыр 188 әмчи орункары бар (Россияда ортумаа-биле 146 орун).

Әмчилерниң саны чыл келген тудум өзүп орар, он мүн кижиге онаштыр 32,2 әмчи ажылдап турар.

Республикада хөй әмчи ажылдакчылары эки ажылы дәәш шаннаткан. Оларның иштинде 2 әмчи Ленин орденбиле, Кызыл Тук орден-биле 11 кижи Октябрь Революциязы орден-биле 3 кижи, Хүндүлелдин Демдәәш орден-биле 13 кижи, 12 әмчиге Россия Федерациязының алдарлыг әмчизи, 70 әмчи ажылдакчылары Тыва АССР-ниң алдарлыг әмчизи, 2 әмчи Тыва Республиканың чоннун әмчизи деп атка төлептиг болган, бир әмчи Тыва Республиканың Орденбиле болгаш 3 әмчи Тыва Республиканың медальдарыбиле шаннаткан.

Бүгү әмчи ажылдакчыларына оларның байырлал хүнү-биле изиг байырымны чедирдим, кижи бүрүзүнге аас-кежиктиг, кадыкшылды болгаш тайбыны күзедим.

— Интервью бергениңер дәәш четтирдим. Силерге болгаш бүгү әмчилерге, оларның бүүнүг ажыл-ижинге чедишкиннерни күзедим.

Алдын-оол МОНГУШ.

УГААДЫП, СУРГАП КЕЛЗЕ-ДААА...

Чернин үнүшкүр-дүжүткүр болур аргазын хевәәр арттырбышаан, оны долузу-биле ажылгаарын, чемишчилерни, аңаа әә езу-биле ажылдаарын, оон тургузуун кайы-хамаан чок үревезин контрольаар чаа структураны — Чер тургузуунун болгаш чер курлавырларының талазы-биле комитеттерни кожуун бүрүзүнде демократтыг чаартылгалар соон дарый тургузуп-даа каан болза, ажыл агыйлар чернин шын ажыглаарының чурумун үревишаан хевәәр. Бо талазы-биле болдунуң бодалдарын илередип, бо чылдың әгезинден бәәр чер ажыглалынга хамаарыштыр кандыг хемчеглерни ап келгенин Эрзин кожуун чагыргазының Чер тургузуунун болгаш чер курлавырларының талазы-биле комитетинин даргазы К. А. Мон-биле кыска беседа үезинде сонуургал көрдүм. Киисин Александрович улуг-даа, биче-даа әрге-дужаал харыысалгалыг болур чорукту пегәәрип сагындырган, мынлыг харыы чугаа кылды:

— Чер дәәрге кол чемгерикчивис-тир. Мен бо комитетти удуртуп әгелээ-ле ыныс-ла үр болбадым. ынчалаа-даа колдуунда-ла ажыл-агый бүрүзүнде чедип каастым. Ында байдалды билир апарым. Дилими-биле чугаалаар херек, чорни долузу-биле шын ажыглаарының чурумуна чаңгыс-даа ажыл-агый сагыйын турарын көрдүм. Ону чамдык чижектерге бадытка кылдыр шилип көрейн. Кожуунга колдуунда-ла ниитизибиле 37797 гектар шөлдү ажыглавайн турган. Мында одарлыг черлер дугайында чугаа чоруп турар. Оон чылдагааны — коллективтиг ажыл-агыйларда шөөр-даа, бота-даа малдың баш санының чыл санында әвәәжеп кел чыдары. Оон түңнелинде әвәәш әвес кыштаглар әәнзирей бергилээн, олар шуутла әә чок арткан. Тарылга шөлдерин четче ажыглавайн турарының чижектери амдаа бар. Мында база-ла чылдагааннар аңгы-аңгы. Чижээ, сөөлгү ийи-үш чыл улаштыр совхозтар артык кезектер айтырыында бергедежин келгенинин түңнелинде тракторларның, автомашиналарның, кожуг техниказының саны дыка кызырылган. Ынчангаш улуг хемчеәллиг шөлдерге тараа болгаш мал чеми культураларны тарып, чаштырар ажылдарга шуут-ла күш четтикпейн турарлар. Техника аймаанын кол «суксуннары» — бензин, солярка, үс тывылбастааны, оларны садып алырының өртектери талыя бергени—бүгү бар техниканы чоп ажыглаар арганы бербейн турар.

Кожуунда 500 гектар хире суггаттыг черлер барын Киисин Александрович сагындырган чүве. Оларның амгы үеде беримчеин каптыгын? Колдуунда-ла чок. Чүге дәәрге ажыглал чок турупканы. Чылдагааны мындыг: «Мөрен» коллективтиг ажыл-агыйының «Тал» суггарылга системазы ажылдавастаан. Насостары үрелип калган. Оларны чаартып, солуп алыр арга ажыл-агыйда чок. Насостар садып алыр акша ында омаа хон. Ында 100 ажыг гектар шөл бар чүве-дир. Аңаа хөй чылдыг сиген тарып турган. Кажан суггарылга системазы сагыш ышкаш ажылдап турда, оортан ажыл-агый әвәәш әвес мал чемин курлап ап. малчын коданнарга сөөртүп чедирип турган. Булун-Бажы суурта коллективтиг ажыл-агыйда байдал база ындыг. Әткен чылын суг үерлээш, хемниң унун өскертип каапкан, Мөренчилерге бодаарга, болар харын чамдык шөлдерни хол-биле суггарып болур аргалыглар. «Чаа орук» коллективтиг ажыл-агыйның Кежеәлиг-Булуутта суггарылга системазы ажылдаан үнген. Сугну хөөлбектәәш ажылар черлер кылып каан турган, оозу үрелген. Ам ажылдавайн турар. Ында 300 гектар шөл бар. Чижекке киргеним бо ажыл-агыйлар суггаттыг шөлдеринде колдуунда-ла хөй чылдыг сигеннер тарып келгеннер. Оортан әлбек дужуттыг чыл санында ажаан ап, мал чеминге хөй немерени курлап, боттарының мал-магаанынга чиртип келгеннер. Чеде ынчаш, ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаарынга ол суггарылга системаларының сеагту чылдарда дыка ажыктыг боон келгенин, оларны ажыл-херекчи әвес хайгаарап, карактап турганын комитет даргазы чугаа кылында хомудап, харагалааан сеткилин ажыла каапты.

Чугаавыс ноорту арат болгаш тараачын ажыл-агыйларның амгы ижинче шилчий берген. Чугаалап каайн: Киисин Александрович кожуунның ол ассоциациязын удуртуп турган. Ол дужулгезинден ам-даа халашпаан кижи болду. Бо хүннерге чедир кожуунга 143 арат болгаш тараачын коллективтер бүрүткеттирген.

Бергелер турза-даа араттар, тараачыннар часкы хову ажылдарын чорудуп. ында боттарының кужу-биле картофельын олуртуп, тарааны чажып алганнар. Олар әткен чылын эки ажылдаан. Мал-даа өскен, тараа дужуду-даа эки болган. Бо чылын база ындыг болурунга ынаныш улуг. Өрелиг кижилер оозун эгилиптериниң магаалыалы бар. Чүге дәәрге орулгалыг ажылдаан кижилерниң саны чыл санында өзүп турар.

Экономиктиг чаартылганын бо адырын моон соңгаар чогумчалыг хөгжүдүп улам бергедеп бар чылар. Агаттаар дәән кижилерге чаңгыс бербестәән. Ынчангаш 1991 чылдан бәәр кожуунга 19 арат, тараачын коллективтер хоозуралга таварышкан. Күзәән күзелин ара соксаткан. Ам безин 75 кижи чаңгыс аларын дилеп турар. Оларның хөй кезиинде техника аймаа чок. Ынчалаа-даа малмаган азырап, оозуңнан кирип алганы орулгазыбиле, арганының келгеннер. Үе-шагның бергезинге кызаалаткан кижилер араттаар күзелин илередип, кэп-даа турар. Ынчалаа-даа оларны деткип, тургустунун алырынга дузалаар арга амдыында чок.

Шаңгыр-оол ДОРЖУ.

Тес-Хем, Эрзин кожууннардан

ЧАШТЫРАРЫН ДООЗУП ТУРАР

Тес-Хем кожуунда «Чодураның» тараажылары 600 ажыг гектар шөлге тараа база ол хире черге сула болгаш чаңгыс чылдыг мал чеми культураларын чаштырарын доозуп турарлар. Часкы хову ажылынга 12 трактор баа 18 механизатор хаара туттунган.

Үрезин чаштырылгазынга трактористер Кок-оол Монгуш, Олег Оюн, Даш-оол Чыргал, Хаяа Үкей, чолаачылар Василий Алыяа, Тумен Даваа эрес-шудургу, тура душпейн ажылдааннар. Чайгы чер андарылгазында хоочун механизатор Бугалдай Әрелчин база аратракторист Виктор Оюн хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Часкы хову ажылының үезинде, эн ылангыя тараа чаштырып турда, машинатехниканын үрелиишкин чокка ажылдаарының магадылалынче база сагыш салдынган. Слесарьлар Петр Әрелчин, Григорий Үкей, дуңгаачы Виктор Комбу үрелген техниканы улур септелгезин кылып, ажылга саат турбазының талазыбиле бүгү-ле хемчеглерни ап турганы часкы тарылганы өй-шаанда доозарынга дыка-ла дөгүмчелиг болду.

Кайда-даа ажыл-агыйның чаа арга-хевирлеринче шилчип турар чүве-дир. «Чодураа» коллективтиг ажыл-агыйның ишчилери чазадыр хураллап келгеш ажылдаарының таарымчалыг аргаларын дилеп, чугаалажып шаг-ла болду. Ховунун ишчилери, бистер, сумелешкеш мындыг түңнелге келдивис: кижи бүрүзү бодунун алыр үжүрлүг үлүг-хуу көренгизин ап алгаш, ону каттыштырган. сут-бараан фермазы-биле эштежилге тургузуп, аренда керээзи-биле ажылдаар. Түңнели кандыг болурун амыдырал көргүзе бээр.

Александр ОЮН

«Чодураа» коллективтиг ажыл-агыйның агроному.

ҮНЕГЕТИНИҢ ТАРААЖЫЛАРЫНДА

«Мөрен» коллективтиг ажыл-агыйның тараажылары Үнегети ховузунда 740 гектар шөлге тараа, 500 гектарга чаңгыс чылдыг мал чеми, культураларын чаштырарын доозар чеде бергеннер. Хоочун хову бригадири Анай-оол Допчут база кожуунуң мурнакчы агроному—Юрий Учуралдың удуртулгазы-биле часкы хову ажылдары организастыг байдалда чорун турар. Әткен күзүн бо ажыл-агыйның тараажылары мүн ажыг тонна тараанны ажаап алганнар. Бо чазын тараа үрезин-биле кожахелбээ ажыл-агыйларны хандырган кожуун левискәәрилден лапкаар-даа садып саарганнар.

Хову ажылынга кадржаан механизаторлар Артур Билбаа, Орлан Чымба, Василий Нурзет, чолаачылар Андрей Даргат Май-оол Комбу эрескежээ, ажылгыр чорун көргүзүп. өске эш-өөрүнге дуза кадарынга кажан-даа чажам ливестер. Ховуда ишчилерниң бүдүрүп турар үүле-хөрөәлен ажыл-агыйның салым-чолу хамааржыр деп чүвени олар медереп билип чорууулар.

Марта Оңгуланың әргелекчиләәни чунар-бажың кезәәде пинг, механизаторларга әжин кажан-даа ажык турарын әскерлим. Тускай бухгалтер әртемиг Тамара Баадыр бо удаада ховунун ишчилеринге амданныг чемин белеткен алган үезинде чеде берген болдум. Әәлчәән әрттирикеш аштаныл-чемненин дыштанып келген механизаторлар-биле дык шайны аавтап, амданныг чемнин дәәжиин чидим.

Үнегетиде төп шаның әргелекчиси Ашак-оол Тирчиниин удуртулгаазы-биле ында доктаамал ажылдап турар ажылчыннар тараанны аай-дедир саара эшкен турлар. Келген машиналарже үрезинин саат-даа чок чудургеш, тараа шөлүнче аъткарып каап турлар.

Хову турлаанда доктаамал ажылдап келгеп хоочун механизатор Маадыр-оол Оңгуданың өг-булезин ховунуң ишчилери мактаарлар. Ол өг-буле уругларын күш-ажылга эки өөреткен. Уванаол дәәр оглу машина, трактор-торларга кывар-чаар чүүл улеп, кулуп берип турар, а бирәәзи Чечен-оол — алазының ишчеллиг дузалакчызы болуп, трактор башкарып турар. Ол өг-буле дузалаа ажыл-агый тудуп, хараа, ивекти азырап, механизаторларны эт, сут, сметана, тарак, хойтпак-биле хандырып турар. Бо үеин негелдеп-биле ажылдап, чурттап чоруур өг-булени мактап биживеанинг аргазы чок.

Дайынчы ДАМБА-ХУУРАК.

«Шынның» корр.

Р. А. Астафьеваны Тыва Республиканың «Шылгарангай күш-ажыл дәәш» медалы-биле шаннаар дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИН ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалалын хөгжүдерингe ачы-хавыяазы болгаш хууда киирген үлүү дәәш республика әмнелгезинин № 1 поликлиниказының терапевт албанынын әргелекчизи **Раиса Александровна АСТАФЬЕВАНЫ** Тыва Республиканың «Шылгарангай күш-ажыл дәәш» медаль-биле шаннаар.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. ООРЖАК.
1995 чылдың июнь 15.
№ 271.
Кызыл хоорай.

А. И. Лепешкинага, В. Н. Шиирипейге «Тыва Республиканың улустуң әмчизи» хүндүлүг аттарны тыпсыр дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИН ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалалын хөгжүдерингe ачы-хавыяазы болгаш хууда киирген үлүү дәәш «Тыва Республиканың улустуң әмчизи» хүндүлүг аттарны тыпсыр болза:

Алефтина Ивановна ЛЕПЕШКИНАГА — республика әмнелгезинин № 1 поликлиниказының гематолог әмчизи;

Валерий Николаевич ШИИРИПЕЙГЕ — республика әмнелгезинин нейрохирургия салбырының әргелекчизи.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. ООРЖАК.
1995 чылдың июнь 15.
№ 270
Кызыл хоорай.

С. Д. Оюнга «Тыва Республиканың кадык камгалалының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИН ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалал талазы-биле ачы-хавыяазы болгаш хөй чылдарда үре-түннелдиг күш-ажылы дәәш республика әмнелгезинин № 2 поликлиника кезәәнин талазы-биле кол әмчиниң оралакчызы **Семис Даваевна ОЮНГА** «Тыва Республиканың кадык камгалалының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. ООРЖАК.
1995 чылдың июнь 15.
№ 272.
Кызыл хоорай.

В. И. Ермакованы, Ө. О. Монгушту Тыва Республиканың Президентизинин Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИН ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалал талазы-биле ачы-хавыяазы база хөй чылдарда үре-түннелдиг күш-ажылы дәәш Тыва Республиканың Президентизинин Хүндүлел бижии-биле шаннаары болза:

Василиса Ивановна ЕРМАКОВАНЫ — республика әмнелгезинин лаборатория салбырының клиника лаборантызы;

Өнермаа Өндаровна МОНГУШТУ — республика әмнелгезинин эндокринология салбырында улуг әмчи сестразы.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. ООРЖАК.
1995 чылдың июнь 15.
№ 273.
Кызыл хоорай.

КОЛЛЕКТИВТЕР ДУЗАЛААН

Таңды кожууннун «Россия» совхозунда ийи-ле кодан хой бар. Оон ниити саны 733. Бо хүннерде хой кыргылдазын доозупкан.

Малчын коданнарга барын хол хачызы-биле кыргаан. Ону бригадир Юрий Мөөктәәр эки организастаан. Бодуун дуктуг хойнун бирәәзинден-не 1,5 килограмм дукту алган.

Кыргыла үезинде контора биле школа коллективтери шефтәәшкин кылып, улуг дузаны чедиргеннер. Кыргыкчылардан Шолбан Санчат, Байлак Әрекчин әрестиг ажылдаан.

Демир-оол ООРЖАК.
Таңды кожуун.

ЧАШТЫРА БЕРГЕН

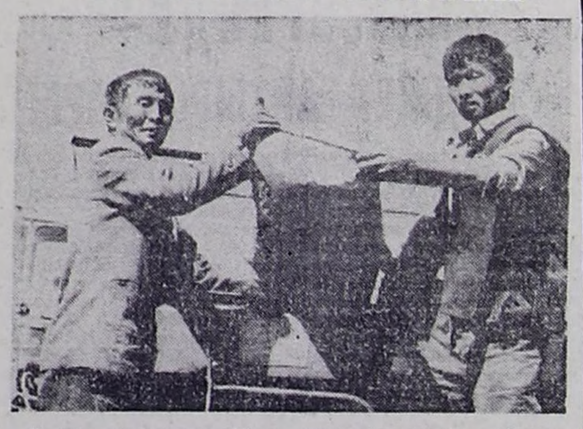

Кызыл кожууннуң «Шын-білыг» совхозта 2 дугаарлыг хову-чер ажылдыг кооперативти хоочун механизатор Серен-оол Кыстайович Ооржак удуртуп турар. Кооператив кежитүннери, тарыыр ужурлуг тарза культураларын чаштырып доозупкан. Мурнакчы трактористерниң санында Алексей Хомушку, Олег Сарыглар кирип, хүнде үлүг-хуузун ажыр күүседип турарлар.

Амгы үеде кооператив мал чеминге ажылаар культураларны тарып эгелей берген. Мал чеми кылдыр 150 гага суланы 170 га черде рапсты чаштырган. Оон ангыда Чаңгыс-Хады ховузунуң шөлүнде 162 га черде тарымал тоорук биле рапсты чаштырар.

Кооперативте шупту 20 механизатор хаара туттунган ажылдап турарлар. Беш «К-700», үш «Т-150» болгаш «МТЗ» маркалыг 5 трактор үрелишкин чокка ажылдап турар. Кооперативте механизаторлар болгаш совхозтуң удуртукчулары тускай график езугаар дежурный хайгааралын хүн бүрүде кылып чорудуп турар.

Кывар-чаар чүүлдер санап каапы-биле четчир. Кооператив столоваязында Елена Кара-Сал, оон дузалакчызы Чойгана Саая олар механизаторларга амданныг, изиг чемни беш чыл ажыг кылып, мактадып келгеннер.

Агаар-бойдустуң шаптараазынныг хүннери турза-даа кооператив кежитүннери эрестиг ажылдап, кышка удур ниитиниң малынга четчир кылдыр мал чемин чаштырып, шалыпкыны-биле ижеп турарлар.

ЧУРУКТА: Серен-оол Ооржак биле Олег Сарыглар.

Олчат-оол МОНГУШ.
Василий БАЛЧИН-ООЛДУҢ фотозу.

Дембүрзектиң судалы

● **ДЕЛИ. (РосИТА-СЧТА-ның корр. Леонид Котов).** Россияның болгаш Мурнуу Африка Республиканың аразында шерег-техниктиг кады ажылдажылга келир үеде хөгжүүр. Ийи чурттарның аразында күрүнелер аразының харылзааларын хөгжүдүп турар чорук бот-бодунга ажыктыг улуг перспективалары кайыдаа чуртка бээр деп, Мурнуу Африка Республиканың камгалал яамызының секретары генерал Бьерр Штейн Индияга чоруп турган үезинде медеглээн.

«Бистиң чепсектиг күштеривистиң дайынчы техниказын чаартыры негеттинип турар. «МИГ-29» деп хыдыкчы самолет, өскедаа техника бистиң сонуургалывысты болдуруп турар. Ол ышкаш Россияга бүдүрген үнден дүрген ужар самолеттарга хереглээр шимчедикчи тургузуглары биске херек» — деп ол чугаалаан. Россияның болгаш Мурнуу Африка Республиканың шерег-техниктиг кады ажылдажылгазында Россия-биле эки харылзаалыг Индия чугула рольду ойнап болур деп генерал медеглээн.

● **БУХАРЕСТ. (РосИТА-СЧТА-ның корр. Николай Морозов).** Румынияның Думбрэвень дээр суурунга цыган хөглээшкин кидин түлүк чоруп турда полицияның ийи машиназы чаза таварып кирип келген. Чуртта дыка илдең цыган дээрбечи Фане Спотиору деп шолалыг Ион Титишор дээрзин Америкадан келген «дазылы» Раду Спиридон дээрзин уткуп турганы ол чүве-дир. Организастаан кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демисел чорудар бригадының ажылдакчылары оларны «уштап-уштап», холдарын хүлээш аппарганнар, ийи шак эрткенде америк цыганны салып чорудупкан. Ол мынча дээн: «Америкага бөзин ындыг чүве корбээн мен, чүгле кинофильмнерден көрген ирги мен бе, коргунчуг-ла төлдер-дир».

● **ПРЕТОРИЯ. РосИТА-СЧТА-ның корр. Юрий Пичуган).** Мурнуу Африка Республиканың чаңчыл езугаар аймак бөлүктериниң 40 баштыңнары чурттун президентизи Нельсон Мандело-биле ужуражышкын үезинде чазак-биле улам ханы харылзажырын илеретке-ннер. Олар ылаңгыя аймак бөлүктериң ажылчорудулгазының акшаландырышкынын төп бюджеттен кылыр дугайында чазак баштыңының санаалын деткээн.

Даарта — Медицина ажылдакчыларының хүнү

САГЫШСЫРАВАС-ЛА ЧҮВЕЗИ ЧОК

Ак-Эрик суурда солун төөгүлүг кижилер хөй. Оларның бирээзинге ам бистиң аравыста чок Идам Канчыырович Сүрүп хамааржыр. Ол өг-бүлениң чеди ургуларының эң хеймери чораан. Кончуг сергек, хөглүг-баштак, эртем-билиглиг, орус, моол, казах, молдав, дылдарга улус-биле хөстуг чугаалажып билир кижи.

17 харлыында-ла садыг сургуулун доозуп ап, Сарыг-Сепке, Эрзинге, Нарынга, Бай-Хөлге, Чөөгейге садыглап, Тес-Хем кожуун кооперациязынга бухгалтерлеп база ажылдаан.

1956 чылда Кызыл хорайга колхоз даргаларының школазын дооскан. Туранга орус суугу салып өөренип алгаш, 50 чылдарның төнчүзүнде, 60 чылдар эгезинде, арт кырынга Чинге-Хашат деп черге туйбу бүдүрүп үндүргеш, Эрзин, Тес-Хем кожуунларның албан черлерин туйбу-биле хандырып чораан.

Идам-Сүрүп Хөвендей Арзыланның чаңгыс уруу Эрензмаа Булак-биле өг-бүле туткаш, Нарын, Шара-Нур, Бүрээ, Дугайга чурттап чораан. Ол буянныг өг-бүле сес ургуларны өстүрүп каан. Оларның аразында: эмчи, башкы, бухгалтер, экономист, чолаачы, малчын дээш кандыг-даа мергежилдиг кижилери бар.

Буянныг өг-бүлениң улуг уруу Клара Идамовна Танова 1968 чылда Омскының эмчи институд

ҮЕНИН ӨННЕРИ

ТУСКАЙ ИНДУРУЛГЕ

ӨГ-БҮЛЕМ

Өг-бүлем — өндүр ыдык чөлеңгиижим.
Өгбелериң салгал дамчаан өнчүзү-дүр.
Өг-бүлем — өлчейлиг чаш ыызы сиңген
Өөрүшкү, каткы-хөгүүн уязы-дыр.
Челе-хөне, кажаа-хораа чедишпестээн
Чеди чүзүн малым турлаа — коданым-дыр.
Черге, өгге човап, шылай бергенимде
Сеткил ханып, дыжым алыр кавайым-дыр.
Тос-тос соокта доңган кижи кирип келзе
Доңгууда шай, пашта мүнү изиг турар.
Менди солчуп, таакпы тикчип чолуккаштың
Бедик держе саадап олуртур өргээм-дир ол.
Өртемчейге мөңге тайбың быжыг турза,
Өг-бүлем буступ дүжүп, бууравас.
Өшпес оттуг чандацының ак-көк ыжы
Өрү дээрже дүргектелип, шөйлүп турар.
Ынчангаштың оду-көзүм дагыдып ап,
Ында-хаая артыжай бээр чаңчылдыг мен.
Ынчангаштың ыржым кежээ, хостуг шакта
Ыры-шулук «мулдурлай» бээр ужурум ол.

Деспил-оол САНЧЫ.

АРАВЫСКА ЧОРУУРУҢ КАЙ

Алдан сес чыл аар үүгүн
чүктээн-даа бол
Аныяксыг, хүлүмүрээн
шырай арның
Ажы-төлү бистерлерге кезээ
шагда
Ачавыс сен чүрөөвисте дириг
чор сен.
Согаш дивейн дертен ажыг
чылдар иштп
Совхозунуң малын малдап,
үлүүн киргеш
Могаг чокка ажыллааның
түшпелинде
Москвада Делгелгеге база
чоораан.
Ачам күжүр дириг чораан
назынында
Ажы-төлү бистер дээштиң
сагыш аарып
Ажын-чемин таалың долдур
дергилээштиң
Айдың эртен суурдува аът-
таныптар.
Авам хөөкүй аалын чааскаан
ээлевишаан
Аал-чүртүн, ажы-төлүн
углап, баштап
Кара-Дагда кожа-хелбээ
чону-биле
Кара чааскаан сени өктап,
сактып орар.
Чүге бисти электен-не
каапкаш бардың
Үс хар чөлөр бистиң-биле
чурттаарын кай
Каргыштыг ол аарыг сени
албаан болза
Каткы-хөглүг аравыска
чоруурың кай.

Галина САРЫГЛАР.
Сүт-Хөл суур.

ҮРГҮЛЧҮ-ЛЕ ЙӨРӨЭП ЧОР МЕН

Эрткен чылын ажаалга каасазыңдан шыгжагга чыткан акшамдан элээн түнүүг акша ап алгаш, кудумчуга үнүп келгеш, кылаштап бар чыдырымда та мени кедеп, көрүп турган дайзыннар үүве, артымдан билдиртпейн келген ояр бир-ле аар үүве-биле бажымче улдапкан. Медерелим оскунупкан мен. Акшамны арылдыр алгаш барган болган. Ону сөөлүнде билген мен. Эмнелгеге ийи удаа аар кезиишкин эртем. Ажыы-биле чугаалааргa, аныяк хирургтар Орлан Сотпа, Орлан Доңгак оларның буянныг холдарының, бедик мергежилиниң ачызында чырык черге база катаа чурттаар, ажы-төлүм, алган кадайым чанынга эргеленип олурар аас-кежиктиг болдум. Аныяк эмчилерге чүрөөмниң ханызындан изиг байырым чедирбишаан дарызында одуругларны бараалгаттым:

Хай-халап таваржырын кижи билбес
Карак чивеш аразында үүг-даа болур:
Өлүм-чидим, бертик-межел, аарыг-аржык
Өйлүг назын салым-чолу кандыг-даа боор.
Кээргел билбес хулиганнар үүлгедиинден
Кемдээшкиниң үүлезин үүктеп чор мен.
Ийи буттуг араатаннар эвес болза,
Инвалидке санаттырын чоруур мен бе?
Нейрохирург эртем четкен эмчи оолдар
Ийи удаа кезиишкини кады кылды.
Алдын холдуг эмчилерим эвес болза,
Айдың чырык өртемчейден чоруур частым.
Ээлчежин дүне-хүндүс хайгаарап кээр
Эптиг-ээлдээ эмден күштүүн аңаа көрдүм
Аарыг кижи ундаралын сергедиптер
Арыг, чаагай буян чолдуг эмчилер-дир.
Ажы-төлүм аразында чоруур кылдыр
Амы-тыным камгалап каан эмчилерге
Черге чедир мөгейгеним илередип,
«Четтирдим!» деп үргүлчү-ле йөрээп чор мен.

Маадыр-оол АРТАА

Кызыл хоорай.

● *Тиилелге Парадының 50 чылынга* ●

МАРШАЛ ЖУКОВ — ШЫЛГАРАҢГАЙ ПОЛКОВОДЧУ

Немец-фашистиг Германияны чылча шапкан совет улустуң болгаш ооң маадырлыг Чепсектиг Күштериниң чайыннанчак Тиилелгезинге алдар болдурган улуг парад 1945 чылдың июнь 24-те Москваның Кызыл шөлге болган. Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков Тиилелге парадын хүлээп алган болгаш мавзолейниң индиринге үнүп келгеш, үүве чугаалаан. Ынчаарга Тиилелгениң 50 чылын таварыштыр Георгий Константинович Жуковка тураскаалды Москваның Манеж шөлүнге бо чылын ажыткан. Шылгараңгай полководчуның дугайында барымдаалыг очеркти хоочун журналист Феликс ЧУЕВ бо чылын бижээн.

Төөгүнү, ооң болуушкун, чарыг, эрткен болгаш амгы амыдыралывысты бир талазындан өске талазынче аскымнадыр, сыр соора мегелеп бижиир хайлыг, бачыттыг болгаш ондактыг хөделиишкинден кажан, канчап адырлыр улус боор бис? Чижээ, немец-фашистиг эжелекчилерге удур Ада-чурттуң Улуг дайынынга чайыннанчак Тиилелге — чүгле чаңгыс кижиниң, тодаргайлаарга, Сталинниң ачы-хавыяазы-дыр деп бижип-даа, чугаалап-даа турдувус. Ынчаарга И. В. Сталин болза херек кырында шылгараңгай күрүне, политиктиг болгаш шериг удуртукчузу кижи болуп турган. Дайын чылдарының бүгү бергелерин ол шыдажып эрткен. Кажар, кара сагыштыг, күчүүг болгаш дуржулгалыг дайзын — фашистиг Германияга удур ыдыктыг дайынны Сталин удуртуп келген, а ол дайзынны ССРЭ чылча шапкаш, чайыннанчак Тиилелгени 1945 чылдың майда чедип алган.

Сталин 1953 чылдың мартта өлүп калган сөөлүнде эвээш эвес кижилер ооң адын ажыы-биле баксырадып, Тиилелгениң херээнге ол «кандыг-даа рольду ойнаваан» харын улуг частырыгларны кылган деп бадыткаарын оралдажып эгелээннер. А Тиилелгени кым азы кымнар хандырганыл? Фашистер боттары-ла дүжүп бергени ол бе? Мындыг айтырыглар дораан тургустунуп келген. Сталинниң адын баксырадырын оралдашкан кижилер ол айтырыгларга мынчаар кажарлап харыылааннар: «Коммунистиг партияга баштаткан совет улус тиилелгени хандырган». Ындыг мөөреңгей тайылбыр кылган ол кижилер ам үүү деп чугаалаар ирги? Совет улус-даа, Коммунистиг партия-даа ам чок ышкажыл. Кижи төрелгетенниң ханныг дайзыны титлержи фашизмге удур тулчуушкуннарның мурнуку одуруунга туржур дээш төрээн чурттуң ёзулуг камгалакчылары — патриоттар Коммунистиг партияның хүрээлениге кирип турган.

Тиилелге чедип алдынган-дыр. А Тиилелгени кым хандырганыл, кым чедип алганыл ынчаш? «Совет улус, коммунистер Тиилелгениң херээнге шиитдирлиг рольду ойнаан» деп бижиринге амгы чамдык солуннарның дылы безин эптешпейн турар. А коммунистерни бактаарынга, караттыырынга, нүгүлдүлгиг кижи кылдыр нүгүлдээрин база оралдажып эгелээннер. Ынчаарга Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков — коммунистиг идеалдарга эчизинге чедир бердинген болгаш ханы бүзүрелдиг коммунист кижи болуп турган.

Георгий Константинович Жуков болза, Суворов, Чкалов ышкаш, мээң бичиимде-ле эң-не ынак маадырым болу берген. 1956 чылда тоску класска өөренип турган, Жуков дугайында «Ынак маршалым» деп шулүктү бижээш, полководчунуң төрүттүнген хүнүнден бээр 60 чылынга уткуштур ооң адынга чоруткан мен. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал сайыды ол улуг кижиге мээң чагаамның чедиринге ынчаарда бүзүревээн мен. Оон бээр барык дөртен чыл эрткенде Мария Георгиевна Жукова мээң ол шүлүкчүгежимни ачазының документилериниң аразындан тып эккелди...

... Маршал Жуковтуң амыдырал-чуртталгазының, чижеглээр үүве чок маадырлыг чоруунуң дугайында чоннуң сонуургалы, аңаа хүндүткели кажан-даа өшпес. Ынчаарга төөгүнүң хажыдыкчылары шылгараңгай маршалды бурган-чыдарын оралдажып турарлар. Партийжи бедик албан-дужаалдарны безин Совет эрге-чагыраның үезинде ээлеп чораан эвээш эвес кижилер ам хүрээлерге баргаш тейлеп, чалбарып турар апарган. Ынчалзажок оларның оозундан үүү-даа бүтпейн турар. Ындыг кижилер кымга-даа тейлээринге, чүдүүрүнге белен.

Маршал Г. К. Жуковтуң тураскаалын Москвага, Манеж шөлүнге Тиилелгениң 50 чылын таварыштыр ажыткан. Ынчаарга Сталинни көөр хөөнү чок сөөлгү кижи ажыт кирген соонда Дээди Кол Командылакчының тураскаалы Москвага тургустунар дээрзинге бүзүрээр мен. Маадырлыг 16-гы армияның командылакчызы турган, ооң сөөлүнде Совет Эвилелиниң Маршалы болган К. К. Рокоссовскийниң, ужар үүлдүң кол маршалы А. Е. Голововтуң тураскаалдары дериттинер дээрзинге база бүзүрээр мен. Чон бодунуң маадырларын кажан-даа утпас. Александр Евгеньевич Голованов Москваны фашистерден камгалап алырынга 500 дайынчы самолеттарны кончуг берге үеде тывар аргалыг болган.

(Уланчылыг).

Алексей ДҮГЕРЖАА очулдурган.

СОЧУ ТУРГАКТАРГА

ЧЕЖЕ ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА ЧУРТТАП БОЛУР БИС?
(Гиннестиң рекордтар номундан).

Кижиниң узун назылаарының дугайында тоолчургу чугаалар, даап бодаашкыннар, бүзүренчиг эвес фактылар-ла хөй.

Үүс чылдан оранчок ажыр чурттап чораан узун назылыглар дугайында дыңнадыгларны төөгү камгалап арттырган. Ынчалзажок ол фактылары, дыңнадыгларны бадыткантар чаңгыс-даа документ амгы үеде чок...

1. **ДОКУМЕНТИЛЕР ЕЗУГААР...**

Эртемденнериң санап турары-биле алырга, 115 хардан ажыр чурттаан кижилер бөмбүрзектиң 2,1 миллиард чурттакчызынга онааштыр чаңгыс-ла кижи болуп турар. Ынчан кээрде 1992 чылдың ортан үезинде Черниң чурттакчы чону 5,48 миллиард кижи турган болза, ол хире узун назылыг кижи бөмбүрзекте бөгүнде үүгле 2-3-ле кижи бе кай!?

Бавар немец Антон Аднер Берхтесгаден чоогунда Шенауга 1705 чылда төрүттүнген. Кажан ол мөөгүн кааргa, ооң хөөрүнүң маанай баглаар ыяжыңга ону 1822 чылда өлген деп бижип каан. Ынчаарга ол немец 117 харлыынга чедир чурттаан-дыр. Чер кырынга эң хөй чыл чурттаан кижи 120 чыл 237 хонук назылыг болган. Ол дээрге Токиодан мурнуу чүкче 1320 километр ырак турар Асанага 1865 чылдың июнь 29-та төрүттүнген япон Шигейчийо Изуми болган. Ол 6 харлыг турган, бирги япон чизени эрткен. Изуми өкпезинге дегдирип аараан, 1986 чылдың февраль 21-де 12 шак 15 минута турда бодунуң бажыңынга мөчээн.

Чер кырынга үр чурттаан ийистер Эли Шодрекк биле Джон Фиппс олар болган. Ийистер 1803 чылдың февраль 14-те Аффингтонга (АКШ, Вирджиния штат) төрүттүнгеннер. Эли 1911 чылдың февраль 11-де Хеннессиге (АКШ, Оклахома штат) 108 хар 9 хонуктуг турган өлген. А Джон оон-даа үр чурттаан.

АКШ-та Сент-Луис чурттуг ийис утбашкылар Милдрид Уилмен Филиппи биле Мэри Уилмен Франциппи 104 хар-лаанын кады демдеглеп, байырлап эрттиргеннер. 105 харлыынга 44 хонук четпейн чыда, 1985 чылдың май 4-те Милдрид баштай мөчээн.

Амгы үеде чурттап турар ийистерден утбашкылар Флоренс Элизабет Блейк биле Мэй Мэри Матильда Томас олар 1890 чылдың июнь 29-та төрүттүнген. Бо хүннерде олар Мэлден хоорайда (Великобритания) чурттаан олурарлар.

Бо хүннерде эң улуг назылыг кижи француз Жанна Луиза Кальмент. Ол 1875 чылдың февраль 21-де төрүттүнген.

Делегейде эң узун назылыг дөрт ийистер 1912 чылдың май 5-те Нойштадт деп немец хоорайга төрүттүнген Аннемари Грим, Адольф Оттманн, Эмма Кведнау биле Элизабет Шарлотта Нарцисс олар болуп турар. Ийистерден бир дугаарында Адольф Оттманн 1992 чылдың март 12-де 79 хар 316 хонуктуг турган мөчээн.

Эң кырган үш-ийистер Фейс, Хоуп база Черити Колин олар 1868 чылдың март 27-де төрүттүнген. Бир дугаарында Хоуп Дэниэлс 1962 чылдың март 2-де 93 хар-лааш өлген.

2. **...ДАМЧЫЫР ЧУГААЛАРДАН**

Салгалдан салгалче ынчаар тараан медээлерден каш чижек. 1724 чылда Венгрияга Ксартен деп кижи 185 харлыында өлген дээр! Ынчан ооң оолдарының бирээзи 95-тиг турган.

1670 чылда Йорк-Ширге (Англия) Дж. Дженкинс деп кижи 169 харлыында мөчээн. База бир англичан Томас Парр 152 чыл чурттаан. Ол кижи 120 харлыг турган, ийиги удаа калайланган.

Норвег Жозеф Соррингтон 160 харлыында өлген. Ол өлүрде аныяк кадайы болгаш хөй ажы-төлү артып калган. Эң улуг оглу ынчан 103 харлыг, а эң аныяк кадайындан хеймер оглу 9 харлыг турган.

Жан Ровель дээр венгер кижи Сарра дээр кадайы-биле кады 17 чыл дургузунда чурттаан. Кадайы 164 харлыг турда, Ровель 172-лиг турган өлүп калган.

ПАРЛАЛГАДАН.

МУЗЫКАЛЫГ ФЕСТИВАЛЬ

◆ **ЛЬВОВ. (РосИТА-СЧТАның корреспондентизи Галина НЕКРАСОВА).** «Галицкиин долгандыр» деп делегей уругларының музыкалыг фестивалы Львов хоорайда ажыттынган. Ында Венгриядан, Словениядан, Польшадан, Чехиядан болгаш Украинадан уругларның фольклорлуг коллективтери киржип турар.

Ачы-буянның түңнел галаконцерти хоорайның «Украина» деп улуг спорт ареназынга болуп эртер. Аңаа киржири-биле Россиядан уран үүлдүң сураглыг кижилери кээп эгелээн. Фестивальдың кол удуртукчузу Украинаның улустуң артизи Оксана Билозирниң чугаалап турары-биле ылырга, фестивальдың түңнел оюнунга киржир Москваның уран үүл мастерлери шуптузу Украинада төрел-дөргүлдерлиг болуп турар.

Шиитгекчи:

— Ийи иртти оорлааныңар дээш буруңарны миннип тур силер ыйнаан?

Шиитгирип турары:

— Мен оларны оорлаан деп санавайн тур мен. Харын-даа оларның амы-тынын ап кагдым. Чүге дизе, ол ийи иртти даартазында кудага өлүрер турган болгай.

* * *

— Кажан бис өгленип аарыыска, үш уруглуг болур бис, эргимим.

— Ону канчап билир кижи сен?

— А оларны мээң кыргаавам азырап турар-ла болгай.

* * *

— Башкы, мээң оглумну хогжүмге өөредип каап көрүңерем.

— Ооң дыңнаары кандыг кижил?

— Чогум «чемненип ал» деп алгырарымга маңнап-ла кээр кижи үүве.

* * *

Бажыңның ор ээзи лотерея биледи садып алгаш, өг-бүлезинге күзелин хөөрээн:

— Машина ойнадып аар бис. Аразын чанымга олуртуп аар мен, а сен, Коля, артынга орар сен.

— Мен артынга орбас мен!

— Чүге орбас сен? Орар сен, ол-ла!

— Чок, артынга орбас мен!

— Ынчаарга машинадан дүже бер!

* * *

ШКОЛАЧЫЛАРГА АНЕКДОТТАР

Вова кичээлден озалдай бергеш, соктавайн-даа класска кирип келген.

Башкызы тура:

— Катап үне бергеш, езулуг кирип кел.

— Езулуг кирип кээп билбес мен.

— Че, үне бер! Ачаң ышкаш-даа бол, кирип кел.

Вова үне бергеш, эжиктя буду-биле ажыда тепкеш:

— Ага, диштиг тулуптар, манавадыңар бе?! — деп алгырган.

* * *

Англи дыл кичээлинге районовуң төлөөзи олуржуп келгеш, Вованың чанынга олурып алган.

Башкызы онаалганы тайылбырлаан:

— Самбырага домак бижип каайн, а силер очулдурунар.

Домакты бижээш, башкызы көөрге, Вовазы хол кедүрүп орган.

— Вова, харыылап көрем. Оозу туруп келгеш, сердедаа чок:

— Аза-ла алзынам, а дүүн төрүттүнген хүнге чораам, артыкты четтиришкен-дир мен...

— Класстан үнүп чор! Даарта ада-иең-биле кады кел!

— Эх, силерни-даа! Билбес хиреңерде сымыранып алган!

Иван СЫРБАЙ.
очулдурган.

«ШЫН» ДУЗАЛААН

Чечен чугаа

Калбак-оол кадарып чораан хойларының бажын дозуп каааш, олары доктаап оттай бээрге, тей кырынга олурупкаш, ап чорааны «Шын» солунну харамдыгын номчуй берген. «Шын» солуннуң чагыдылгазы адакталып турар, ат болган, эртен дораан суур кирбес болза солун чок артар чыгаан-дыр» деп боданган. Ооң солунга хандыкшыл бергениде база ужур-да бар кижи бооп-тур.

Кадайы Катя-биле малчынаа-ла чогум үр болбааннар— чаа-ла үш дугаар чылы. Эрткен күзүн Катяның пенсионер ада-иезин чанынче көжүрүп алганнар. Кайгалдың каты Солун-оол Сонамович пенсияга чедир еске бир совхозка «молдургажык» дарга албан-дужаалды хөй чылдарда ээлеп чораан кижи үүведир.

Малчын кижи болганда Калбак-оол ында-хаая суурже кирип, акша-төгерик, аъш-чем, сиген-ширбиид болгаш өске-даа чорук-шоорун чоруткаш, далаш-биле дедирле чаныптар. Каты суг көжүп келгенде Калбак-оол чорук кылып, суур киргеш чаныс келген. Чаа-ла шайлап орда каты, кат-иезин кирип келгеннер.

— Чаа, онза-солун үүү болуп тур, оглум?—деп, каты айтырган. Кайгал-оолда хөй чугаа бар эвес, чоруун дугайында каш сөс-биле дыңнаткан.

— Черле чуртта үүү болуп турар үүвел аан бо, бараан-сараан өртээ улгадып-ла турар дээр. акша-төгерик ол үнмес, ол дугайында дарга-бошкалар, чон үүү дижип турар боор-дур?—деп, ашак улам синиккен. Кайгалын орта огулуг харыы-даа берип шылаваан.

— Чаа, Кайгал-оол ындыг үвелер хамаан чок, суурга кижи-даа чок апарган болза дыңнаваан боор кижи-ле болгай—деп, Катязы немеп каан.

— Бо ашак солун тутканда ана «быттап» чыдып бээр, радиога кулаан үүгле үстүрбес дыңнаар кижи-ле болгай. Ам мынла мырыңай думбей улус ышкажыл биҫ, оода ол солуннарны бээр шилчидип-даа албаан—деп, кат-иезин улашкан.

Ооң соонда Кайгал-оол ийидаа катап чемелеткен кижидир. Бир-ле катап суур кирип бар чыда ол ыяк планнап алган. Чорук-херээн бүдүргеш, контора чанынга таакпылаан ашактардан совхозтуң ажыл-агыйын сонуургап айтыргылаан-даа. Башкы даайы сугга киргеш, номчуп каапкан элээн каш «Шын» солунну-даа алган. Даайы «солун чагыдып каайн» дээрге, акша база берип каан. Ол чоруткаш ырак төрели болур «Шаалаап» деп шолалыг кырган-авазынга барган. Ол дээрге суурда кымнар өгленир деп турарын, кымнар чарлып алганын, черле өлгенчиткен кижилерден эгелээш өскерлип-будалып турарларга чедир төө кааптар кижи-ле болгай. Суурда «сөөлүг медээни» оон дыңнап алгаш чаныпкан. Орук ара аалга баргаш үүнү хөөрээрин база катап эргилдир бодангылаандаа.

Аалынга келгеш шайлап ора, ажыл-херээн, совхозта байдалды болгаш суур иштинде онза-солун болуушкуннарны төө каап берген. «Тывада болгаш оон дашкаар болуушкуннарга хамаарыштыр Кызыл-биле харылзажып шыдавадым катым, ынчалаадаа...» дээш, элээн каш «Шын» солунну катынче сунган. Оозу ону, кандыг-бир үнелиг эртине хүлээп ап турар үүве дег, ийи хол-биле барып алган. Аал иштп мага хандыр шайлап хөөрешкеннер.

Ооң соонда ашак кезек када өөнге «ижээй» берген. «Шынны» «быттап» чыдары ол. Удаваанда «Шын» солунну чыглып-чыглып-даа болза, суг сөөртүр машина экеп турар апарган. Солун-оол Сонамович аал иштинге, чорумалдар-даа кирип кээрге кыска медээни сала кааптар апарган. Улустуң чеме-халаандан Кайгал-оолдуң адырлырынга «Шын» ылаңла дузалаан ийин.

Ооң соонда Калбак-оол солунну доду база номчуп эгелээн. Сөөлүнде мырыңай хол кадарарда чарылбас «эжи» апарган. Ол даартазында эртежик суурже бадыпкан. «Шынны» улаштыр чагыдып алыры ол.

Алдын-оол МОНГУШ.

Тоол

ООЛ, ДАҢГЫНА, АШАК

Шыяан ам! Калбак үүве хадып, борбак үүве чуглуп, кара үүве ак, ак үүве кара, калчаа далай кара малгаш, хайнып чыдар хем кара дамырак турар шагда үүвен иргин.

Сүмбер-Уула тайганың аар чарыын чурттаан Арзылан-Мергеннин кара чаңгыс оглу биле Сүмбер-Уула тайганың өвүр чарыы чурттуг Өнер-Мергеннин ай-хүн херелдиг даңгыназы аал ишти болуп. Ак-Хемниң унунга Арзылан-Мергеннин аал-ораны-биле кады тозан аът долганып четпес докулчак ак оргээге бажын ашкан мал-маганныг эктин ашкан ат-септиг оюн ая, чигин чире чурттай бергендаа иргин.

Бир катап Даңгына орган.

— Оо! Ада-ием дег, авыралдыг бээ, кунчуум. Маңаа келгеш, үш чылдың нүүрүн көре бердим. Аал-ораныма барып, ада-немниң ай-хүн дег арыншырайын көрүп алыйн — деп, күдүк базып, тейлеп согуруп турып-тур.

Демгилери орган:

— Ынчанмайн канчаар, кызым — дишкеш, аът бажы дег алдын, бөрү бажы дег мөңгүн баштадыр хамык белек-селээн, арага-дарызын, аъш-чемин аътка чүдүрүп коштааш, айнын чаазында, хүннүн эртезинде кара чаңгыс оглун, ай-хүн херелдиг даңгына кенин аътка чыгарып чорудуп турган-даа үүве-дир.

ООл биле Даңгына Сүмбер-Уула тайганың артын ажып ора, назы дөгээн ак баштыг ашакка ужуражы берип-тирлер эвеспе.

ООл биле Даңгына:

— Аал-ораныңар кайдал? Кайыын, кайнаар углап-шиглеп бар чор силер, кырган — деп, айтырып-тырлар.

Ашак тургаш:

— Кара-Хем чурттуг Караты-Хаанның бызаазының кадарчызы чораан кижи мен. Хүнүм манап, хүүрээм даяны бээримге, хаан мени «Бо кулугур кодан чуду болур» дээш ойладып чорудупкан. Мынчап, тоткан черимге тос хонуп, аштаан черимге алды хонуп, ойчиктин сеги болу бер чазып, аалдар кезип чор мен — деп-тир.

— Ындыг-дыр — дишкеш, ООл биле Даңгына чоруур дей бергеннер.

— Хаан кижиниң кара чаңгыс тажызы дег оглум! Хүн-Хаанның алдын херелдиг даңгыназы ышкаш уруум! Мени черле чер-черимге кагбайн көрүңер. Мен ышкаш, узун назылыг болур силер. Бажын ашкан малыңарны барааннап, эгин ашкан эдиерни эмгелеп чоруур мен. Коданыңарның хоюткузуда, хоюңарның коданчызы-даа болгай-ла мен — дээш, Ашак чаннып-тейлеп турып берген.

ООл биле Даңгына Ашактыкээргеп келгештиң коштуг аъдының хокпалдайынга олуртуп алгаш, оон ыңай чорупканнар.

Алдын хүн Арзайтының артындыва ажытталып, карак көзүлбес карацгы дүн дүжүп келген.

ООл, Даңгына, Ашак — үжелээ Агар-сандан ыяштың доорзунга удуп чыдып алганнар-дыр.

Та кайын үүве ийик, үш дүн ортузунда үптекчи ногаандыктар келгеш, удуп чыткан ООл биле Ашактың баштарын моюннарындан одура шаап өлүргеш, чоруй барганнар.

Эртенинде Даңгына туруп келгеш, ийи башты кожа салгаш, муңгарап-деңгереп, ыглап-ла, ыглап-ла орган. Та кажанга та чежеге чедир ыглап келген үүве. Бир-ле катап дал дүүш турда, хүн бүлүртүннеп, дааш эвес дааш үнген соонда, Агар-сандан ыяштың адыр будуунга Хаан-Херети куш кээп хонупкаш:

— Чоп ыглап ор сен, Даңгына? — деп айтырып-тыр.

— Үш дүн ортузунда үптекчи ногаандыктар келгеш, удуп чыткан мээң душтуум ООлдуң, назылап кыраан ак баштыг Ашактың баштарын одура шаап, өлүрүп каапты. Ынчангаш ыглап ор мен — дээш, Даңгына карак-кулаандан хан үндүр дам-дам ыглай берген.

— Ыглава Даңгына — дээш, Хаан-Херети куш Агар-сандан ыяштан ужуп баткаш, Даңгынаның чанынга кээп: — Баштарны мага-боттарынга эптей салгыла — деп-тир.

Оон Хаан-Херети куш демги кижилерни чалгынары-биле шуглай каапкаш, Курбустуже кылыйтып үне берген. Кезек болганда, ООл биле Ашак «Эрттир удуп каап-тыр бис» дижип, каттыржып тура халчып кээп-тирлер эвеспе.

Даңгына каткы эвес каткызын каттырып, көк дээрни хөлбеңнедир, Арзайтыны агбаңнадыр, өртемчейни өгбеңнедир өрү шурап, өөрүп-хөлеп-даа турган үүвен иргин. Оон канчангаш душтуу биле ашакты топтап көөрге, оларның баштары солчу берген болуп-тур. Даңгына олура дүшкеш, арны-бажын дүй туттунгаш, ыы-сыызы база катап төге-ле берген. Та кажанга, та чежеге чедир ыглап келген үүве. Бир-ле катап дал дүүш турда, хүн бүлүртүннеп, дааш эвес дааш үнген соонда, Агар-сандан ыяштын шыпшык бажынга Хаан-Херети куш кээп хонупкаш:

— Чоп ыглап ор сен, Даңгына? — деп айтырыптыр.

— Оо авыралдыг Хаан-Херети куш! Душтуум ООл биле ак баштыг Ашактың баштары солчу берип-тир. Ынчангаш ыглап ор мен — дээш, карак-кулаандан хан үндүр дам-дам ыглап: Ачы-дузаны авыралдап көр — деп, дилеп, чалбарып-даа турган Даңгына үүве-дир.

— Оо, артындан көөрге ай херелдиг, мурнундан көөрге, хүн херелдиг Даңгына! Чалыы, чараш душтуум ООлдуң назылап кыраан ак баштыг Ашактың баштарын солуурда, оларның моюннарын база катап одура шавар болгай. Силерниң бо Сарыг Өртемчейниңерниң ар-албатызынга ачы-дуза көргүзүп турар Үстүү оранда Курбустуг-Хаанның хуулуп чоруур кара чаңгыс Даңгына кызы мен, хан-чин төп, аңаа борашпас мен. Сүт ышкаш ак сеткилдиг, Сүмбер-Уула дег угаанныг-дыр сен, Даңгына. Душтууңну бодун шилип ал — дээш, Хаан-Херети куш хартыганың каңнагайы-биле үүн дээскиндир ушкаш, Курбустужге кылыйтып үне берип-тир.

Баштары солчу берген ол ийи кижиниң бирээзин Даңгына душтук кылтыр шилип алгаш, ада-иезинге баргаш, Ак-Хемде аал-ораныга дедир ээп чаныс келгеш, оюн ая, чигин чире чурттай берип-тир оо!

Даңгына та кайызын шилип алган? Даап бодааш, чадап кагдым. Силер база баажы бар «тывызыкты» тып көрүңерем.

Куулар ОРГУ.

ТУРАСКААЛДЫ ДҮЖҮРҮП КААПКАН

МЕХИКО. (РосИТА-СЧТАның корреспондентизи Владимир КУЛИКОВ). Мексиканың Нуэво-Леон штадында республиканың мурнунда турган президентизи Хосе Лопесу Портильоның тураскаалын дүжүрүп каапкан. Сан-Николас хоорайның төп кудумчузунун дап дал ортузунда архитектурлуг каастал-га бооп турган тураскаал 13 чыл дургузунда турып келген. Мурнунда турган күрүне баштыңы дарганың чон ортузунга хүндүткелиниң кудулааныныңужурунда тус чорнин күрүне эрге-чагырга органнары шак ындыг шиитпирин хүлээп алыр ужурга таварышкан.

Мексикага күрүнени удуртып баштаар органнарга ажылдап турган эрге-чагырга удуртукчуларынга удур чоннуң килеңниг шимчээшкини күштелип, оларның дугайында шүгүмчүлелдиг материалдар солун-сеткүүлдерге, парлалгага удаа-дараа үнүп турган. 1976—1982 чылдарда чурттуң баштыңы турган Хосе Лопесу Портильону ол шуурган база оюп эртпээн. Ону колдуунда-ла чон эрге-дужаалын соора ажыглаан, бажын ажыр байып алган» деп буруудалып турган. Сан-Николас хоорайның төп кудумчузун каастап турган каастиник тураскаалдың нанчы хевири мындыг: күрүне баштыны Хосе Лопесу Портильо кедергей чараш аъттың кырында аъттанынкан хап олурар. Бо тураскаалды чамдык «билдинмес кижилер» наш удаа чүдедип бужартаткан.

ТЫВЫЗЫКТАР

Дөң ажарга-ла өдек,
Дөң ажарга-ла өдек.

(Шээр малда).

Шокар-ала шоглап эртти,
Чаргаш-ала чаңнап эртти.
(Амылыг бойдуста).
Тумендей ирейниң
Түмен шокар чылгызы
Дүнгүр дагжап чоруй баады.
(Амылыг бойдуста).

Көөрге көвей,
Көдүрерге чиик.
(Чиик үлеглаүрнүң чиг эди).

Иргит АРГАН-ООЛ.
Кызыл хоорай.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

«Шын» солун неделя дургузунда телекөрүкчүлерге

(Июнь 19-тан 25-ке чедир)

Понедельник

ИЮНЬ 19

БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал

15.00, 17.55 МЕДЭЭЛЕР.
15.30 МИР.
16.00 «Акка кагдырганнар». Телесериал.
16.25 Чедиишкиннин шагы.
17.00 Шпаргалка.
17.05 «Элен болгаш оолдар». Телесериал.
17.30 Тет-а-тет.
18.15 Аялганы тып.
18.40 Бежен чыл бурунгаар бо хүннерде.
18.55 Шактың бедии.
19.25 «Жозефина азы хоолургактын комедиязы». Телесериал.
20.05 Эр болгаш хереженен.
20.45 Тамчыктыг удуңар, чаштар.
21.00 УЕ.
21.40 А. И. Солженицын-биле ужуражылга.
22.00 «Детектив Нестор Бурманың ужуралдары».
22.45 Парлалга клуву.
23. 40 1994-1995 театр сезонунуң эки ажылдарының шаннадары.
00.50 УЕ.

ИИИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

8.00, 11.00, 17.00, 23.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Сылдыстар чугаалап тур.
8.25 Ритмика.
8.40 Ажыл-херекчи кижилернин үеви.
9.05 Негеттинип турар... негеттинип турар...
9.10 Милиция хрониказы.
9.20 Телесолун.
9.25 Тараачын айтырыы.
9.50 Езулуг шынның үеви.
10.45 Садыг бажыны.
11.30 «Шериг курьери».
11.45 Чер-черден репортажтар.
12.00 Эй-би-синин медээлери.

* * *

16.00 Ында-мында медээлер.
16.20 Портретке немелдер.
17.20 Камгалап алыышкын-911.
18.15 Садып алыр бе азы канчаарыл?
18.25 Буянныг чүвени кыл.

«ТЫВА» канал

18.55 Сүүглел.
19.20 МЕДЭЭЛЕР.
19.30 ТЫВА ЧЕРДЕ.
19.55 Коллаж.

«РОССИЯ» канал

20.00 МЕДЭЭЛЕР.
20.25 «Ону сөолгу катап көргеннер». «Морс инспектор» телесериалдан.
21.30 Автомиг.
21.35 Репортер.
21.50 Үенин агымы.
22.00 Ретуш чокка.
23.35 «ЭКС».
23.55 Хоккей. Стэнлинин кубогу. Түннел оюн.

ҮШКҮ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

18.55 Амыдырал-чүртталганын ажыл-херектери.
19.25 Бичин чаштын чугаазы-биле.

Вторник

ИЮНЬ 20

БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал

6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 17.55 МЕДЭЭЛЕР.
9.20 «Жозефина азы хоолургактын комедиязы».
10.10 Чүү? Кайда? Кажан?
11.15 «Крем-брюле». Мультфильм.
11.25 Гол.
12.20 «Мөнге кыйгы». Уран-чечен фильм.
13.30 Стоп-шоу.
14.00 Иванов, Петров, Сидоров...
14.35 Бүдүн чылда огород.
15.20 МИР.
16.00 Көр, дыңна.
16.20 «Аныяк талантылар» Конкурс.
16.40 Марафон-15.
17.00 Кончуг кыска медээлер.
17.05 «Элен болгаш оолдар».
17.30 Джэм.
18.15 Аялганы тып.
18.40 Черлик шөл.
18.55 Шактың бедии.
19.15 «Жозефина азы хоолургактын комедиязы».
20.05 ТЕМА.
20.45 Тамчыктыг удуңар, чаштар.
21.00 УЕ.
21.40 Кижилерниң боттарындан.
21.55 «Ча, ча, ча». Кинокомедия.
23.25 Даап бодаашкын.
23.40 Гол.
00.10 УЕ.

ИИИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

8.00, 12.00, 17.00, 23.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Сылдыстар чугаалап тур.
8.25 Ритмика.
8.40 Ажыл-херекчи кижилернин үеви.
9.05 Негеттинип турар... негеттинип турар...
9.10 Милиция хрониказы.
9.20 Эй-би-синин медээлери.
9.45 Садыг бажыны.
10.30 Телесолун.
10.35 Өзек үе.

* * *

16.00 Ында-мында медээлер.
16.20 Хүн бүрүде байырлал.
16.30 «Одиссея». Уран-чечен фильм.
17.20 «Делегей сактып чоруур». Уран-чечен фильм.
17.45 Баскетбол. НБА чемпионадының түннел оюну.

«ТЫВА» канал

18.15 МЕДЭЭЛЕР.
18.25 ЭВС.
18.55 «Мээн амыдыралым—мээн...»
19.25 Авто.
19.40 МЕДЭЭЛЕР.
19.50 Коллаж.

«РОССИЯ» канал

20.00 МЕДЭЭЛЕР.
20.25 Тодаргайы-биле.
20.35 Киномарафон. «Сугларның ханызында».
22.20 Ийи дакпыр портрет.
23.25 Автомиг.
23.30 Чер-черден репортажтар.
23.45 «Таарымчалыг эвес хереженен». Уран-чечен фильм.
00.40 Музыка кунсткамеразы.
01.25 Үенин агымы.
01.30 «ЭКС».

ҮШКҮ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

18.45 Лидер-прогноз.
19.10 L-клуб.

Среда

ИЮНЬ 21

БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал

6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.20 «Жозефина азы хоолургактың комедиязы».
10.10 Кижи болгаш хоойлу.
10.40 Спорттуң чеди хүннери. Теннис.
11.10 Мультфильмнер.
11.25 «Улуг ажыдыышкыннарның изи-биле».
12.20 «Мөнге кыйгы».
13.40 Хит-конвейер.
14.00 Иванов, Петров, Сидоров...
14.35 «Мени билип көр».
15.20 МИР.
16.00 Домисолька.
16.20 «Эрткен үеже аянчорук». Мультсериал.
16.50 Фан-клуб.
17.00 Шпаргалка.
17.05 «Элен болгаш оолдар».
17.30 Тин-тоник.
18.20 Аялганы тып.
18.45 Бежен чыл бурунгаар бо хүннерде.
19.00 Шактын бедии.
19.20 «Кайгамчык костюм». Уран-чечен фильм.
20.05 Саймаралдың фабриказы.
20.45 Тамчыктыг удуңар, чаштар.
21.00 УЕ.
21.45 «Мээн эргим кижим». Уран-чечен фильм.
23.30 Даап бодаашкын.
23.50 Музыка программазы.
00.35 УЕ.

ИИИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

8.00, 11.00, 17.00, 23.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Сылдыстар чугаалап тур.
8.25 Ритмика.
8.40 Ажыл-херекчи кижилернин үеви.
9.05 Негеттинип турар... негеттинип турар...
9.10 Милиция хрониказы.
9.20 Музыка экспрому.
9.30 Телесолун.
9.35 Тараачын айтырыы.
9.55 «Санта-Барбара».
10.45 Садыг бажыны.
11.30 Өзек үе.
11.40 Чер-черден репортажтар.
11.55 Эй-би-синин медээлери.
12.20 Пилигрим.

* * *

16.00 Ында-мында медээлер.
16.20 Хүн бүрүде байырлал.
16.30 Кымның талазыл?
17.20 «Ыраккы Чөөн чүк».
17.50 «Мээн дайыным».

«ТЫВА» канал

18.20 Мээн үгүм.
18.50 МЕДЭЭЛЕР.
19.00 Хоойлу болгаш хүлээлге.
19.30 Садта бе, огородта бе?
19.45 МЕДЭЭЛЕР.
19.55 Коллаж.

«РОССИЯ» канал

20.00 МЕДЭЭЛЕР.
20.25 Тодаргайы-биле.
20.35 «Санта-Барбара».
21.30 Ынакшылдың астрологиязы.
22.00 Делегейлер лавказы.
22.50 Үенин агымы.
23.25 Автомиг.
23.30 «Таарымча чок хереженен».
00.25 Сылдыстар чыжы.

ҮШКҮ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

18.20 «Уран чүрүлга үүден тургустунарыл?»
18.55 Силернин эргенер.
19.10 «Олуруп алгаш көр».
19.25 Бодунун оюну.

Четверг

ИЮНЬ 22

БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал

6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.20 «Солдат мемуарлар».
10.15 Аян-чорукчулар клуву.
11.00 Спорттуң чеди хүннери. Хоккей.
11.30 «Улуг ажыдыышкыннарның изи-биле». Телесериал.
12.20 «Мөнге кыйгы».
23.25 Дайын чылдарының ырлары.
14.00 Иванов, Петров, Сидоров...
14.35 «Мени билип көр».
15.20 МИР.
16.00 Мультитроллия.
16.20 Алдын-Тоос куш дээш.
16.40 Компьютер-холл.
17.00 Кончуг кыска медээлер.
17.05 «Элен болгаш оолдар».
17.30 16 хар чедир болгаш оон өрү назылыглар...
18.20 Спорттуң чеди хүннери. Хоккей.
18.45 Шактың бедии.
19.25 «Олар Төрээн чурт дээш дайылдажып турганнар». Уран-чечен фильм.
20.45 Тамчыктыг удуңар, чаштар.
21.00 УЕ.
21.40 Москва — Кремль.
22.05 «Олар Төрээн чурт дээш дайылдажып турганнар». (Уланчызы).
23.20 Даап бодаашкын.
23.35 Баскетбол. Европаның чемпионады. Франция — Россия.
00.55 УЕ.

ИИИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

8.00, 11.00, 23.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Сылдыстар чугаалап тур.
8.25 Ритмика.
8.40 Ажыл-херекчи кижилернин үеви.
9.05 Негеттинип турар... негеттинип турар...
9.10 Милиция хрониказы.
9.20 Чер-черден репортажтар.
9.35 Ургуларга фильм.
10.45 Садыг бажыны.
11.30 Телесолун.
11.35 Тараачын айтырыы.
11.55 Эй-би-синин медээлери.

* * *

16.00 Ында-мында медээлер.
16.20 Хүн бүрүде байырлал.
16.30 «Дайын одунга өрттенген чаш назын».
17.00 МЕДЭЭЛЕР.

«ТЫВА» канал

17.20 Таныш-көрүш бөлүү.
17.45 МЕДЭЭЛЕР.
17.55 Таныжынар: «Херел бөлүү».
18.25 «О» программа.
18.50 Хөгжүмнүг байыр.
19.40 МЕДЭЭЛЕР.
19.50 Коллаж.

«РОССИЯ» канал

20.00 МЕДЭЭЛЕР.
20.25 Тодаргайы-биле.
20.35 Киномарафон. «Кажан ыяштар улуг турда».
22.15 Музыка программазы.
23.25 Автомиг.
23.30 Хоккей. Стэнлинин кубогу. Түннел оюн.
00.15 Хоккей. (Уланчызы).
01.50 Үенин агымы.

ҮШКҮ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

17.20 «Дайын соонда делегей». Док. фильм.
18.15 «Дэйынчылар сактып турлар».
18.45 Эксповидео.
19.00 Юристернин телеконкурузу.
19.45 «Маадырлыг чорук». Фильм.

Пятница

ИЮНЬ 23

БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал

6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.20 «Оюн-тоглааның өңнүктери». Фильм.
9.45 Амытаннар делегейинде.
10.20 Спорттуң чеди хүннери. Баскетбол.
10.50 Мультфильмнер.
11.00 «Улуг ажыдыышкыннарның изи-биле».
12.20 «Мөнге кыйгы».
13.30 Компас.
14.00 Иванов, Петров, Сидоров...
14.35 «Мени билип көр». Телеоюн.
15.20 МИР.
16.00 «Ак азыг». Телесериал.
16.25 Орфей бөлүк сылдыстар.
16.35 Чаа боттуг үүл.
17.00 Шпаргалка.
17.05 Рок-урок.
18.20 Кижи болгаш хоойлу.
18.55 Бомонд.
19.25 «Оюн-тоглааның өңнүктери».
19.50 Хуулгаазыннар шөлү.
20.45 Тамчыктыг удуңар, чаштар.
21.00 УЕ.
21.45 «Дулгуяктар». Телесериал. 1-ги сериязы.
22.40 Даап бодаашкын.
23.00 Көрүүшкүн.
23.50 Музобоз.
00.25 УЕ.

ИИИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

8.00, 11.00, 23.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Сылдыстар чугаалап тур.
8.25 Ритмика.
8.40 Ажыл-херекчи кижилернин үеви.
9.05 Негеттинип турар... негеттинип турар...
9.10 Милиция хрониказы.
9.20 Музыка экспрому.
9.30 Телесолун.
9.35 Тараачын айтырыы.
9.55 «Санта-Барбара».
10.45 Садыг бажыны.
11.30 Өзек үе.
11.40 Чер-черден репортажтар.
11.55 Эй-би-синин медээлери.
12.20 Ургуларга фильм.

* * *

16.00 Ында-мында медээлер.
16.20 Хүн бүрүде байырлал.
16.30 Наркомания-биле демиселдің делегей хүнүнге уткуштур.
17.00 МЕДЭЭЛЕР.

«ТЫВА» канал

17.20 Мультфильм.
17.45 «Донмас-Сугга кежээ».
18.25 МЕДЭЭЛЕР.
18.35 Мээн үгүм.
19.00 Челээш.
19.30 АЗИЯ ТӨВҮ.
19.50 Коллаж.

«РОССИЯ» канал

20.00 МЕДЭЭЛЕР.
20.25 Тодаргайы-биле.
20.35 «Кым-даа уттундурбаан».
20.40 «Санта-Барбара».
21.35 Хроно.
22.05 «Ню».
23.30 Изиг он.
00.25 Үенин агымы.

ҮШКҮ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

17.20 «Монтекумбенин эртинези». Уран-чечен фильм.
18.35 «Ижораның эриктеринде».
19.00 Баскетбол. НБА-ның чемпионадының түннел оюну.

Суббота

ИЮНЬ 24

БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал

6.30 ТЕЛЕЭРТЕН.
8.45 Ламаның чугаазы. Митрополит Кирилл.
9.00 Даап бодаашкын.
9.20 Лего-го.
9.50 «Мээн чайымның чажыттары». Ургуларга телесериал.
10.15 «Бойдус-биле кады». Мультфильм.
10.25 Эртенги почта.
11.00 Смак.
11.15 Кадыкшыл. Бодунга бодуң дузала.
11.50 «Көдээге бир шак».
12.20 «Доктаар черже орук».
14.00 Улуг чарыштар.
14.25 Көрүнчүк.
15.00 МЕДЭЭЛЕР.
15.20 Тускай бригада.
15.50 Баскетболга Европа чемпионады. Россия — Хорватия.
16.30 Амытаннар делегейинде.
17.10 «Виктория». Солдат ыры фестивалы.
18.00 МЕДЭЭЛЕР.
18.25 Брэйн ринг.
19.10 «Эр улустуң хереже». Уран-чечен фильм. Франция.
20.45 Тамчыктыг удуңар, чаштар.
21.00 УЕ.
21.45 Каткы панорамазы.
22.25 «Дулгуяктар». Телесериал.
23.20 Чүү? Кажан? Кайда?
00.30 Бүгүдениң аксында.
00.55—01.15 УЕ.

ИИИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

8.00, 14.00, 20.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Тодаргайы-биле.
8.30 Сылдыстар чугаалап тур.
8.35 «Хүртүден чайла!»
8.50 «Мазай кырганның гостиницазы».
9.05 Квадратта чүү-даа чок.
9.40 Пилигрим.
10.20 Ада-чуртчулар. «Евангелие кижиден үнген».
11.05 В. Розов. «Мөнге диригдер». Фильм-шин.
13.35 «Кым-даа уттундурбаан».
13.40 Тараачын айтырыы.
14.30 Де факто.
14.45 «Мегрэ болгаш тоянчы».
15.30 «Квардак». Мультфильм.
15.40 Американың сылдыстары.
16.10 «Июльда кино».
16.25 Хүн бүрү байырлал.
16.35 Хоккей. Стэнли кубогу. Шүүлде.
17.20 Хоккей. Стэнли кубогу. Шүүлде.

* * *

19.00 «Делегей лайын сөөлүнде». Баштайгы көргүзүү.
20.25 «Улуг калган пассажир». Уран-чечен фильм.
21.55 Аншлаг и °.
22.55 Автомиг.
23.00 Сылдыстар чыжы.
00.00—00.05 Үенин агымы.

Воскресенье

ИЮНЬ 25

БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал

7.30 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.20 Эртен эртелеп.
9.50 «Адыр, мана!».
10.45 Эртенги сылдыс.
11.30 Россияга бараан болуп тур мен.
12.05 Бүгү делегей географиязы.
13.00 Бүгү Россия болгаш Н чок хоорайда.
13.30 Улусчу чогаадылганын «Челээш» делегей фестивалынын телепрограммазы.
14.00 Көзүлдүр-ле болдунмас.
14.45 Дүштеки чем үеринде спорт.
15.00 МЕДЭЭЛЕР.
15.25 Баскетбол. Европа чемпионады. Россия — Словения.
16.10 Аян-чорукчулар клуву.
17.00 Америка М. Таратутабиле.
17.30 «Мюнгаузеннин ужуралдары».
17.50 Дириг ыяш.
18.00 МЕДЭЭЛЕР.
18.20 Суфлер.
19.00 Бот-бодунга улур.
19.30 «Самоцветы» ансамбль.
20.15 «Дракула ада болгаш оглу». Франция.
22.00 ВОСКРЕСЕНЬЕ.
22.50 «Дулгуяктар». Телесериал.
23.45 «Эфирде музыка».
00.35 Баштай көргеш ынакшаан.
01.10—01.30 УЕ.

ИИИГИ ПРОГРАММА
«РОССИЯ» канал

8.00, 14.00, 20.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Сылдыстар чугаалап тур.
8.25 Баштайгы дубль.
8.40 Алдын дулгүүр.
8.55 Парламент неделязы.
9.40 Экин. Европа.
10.10 «Ирландия дугайында чеди чугаа».
11.10 Аты-баты...
11.40 Кызыгаар чок бут бөмбүү.
12.25 Улуг Тиилелгениң 50 чылынга тураскаатканМосква — Линц — Нью-Йорк аразынга тудуш теледамчыдылга.
13.20 «Бермут дээрбээ». Мультфильм.
13.30 «Консолидация».
13.35 Алды сотка.
13.55 Москванын болгаш Бүгү орустун ламазы Алексий II-нин кыйгырыы.
14.30 «Мегре болгаш тоянчы».
15.25 Хүн бүрү байырлал.
15.35 Зураб Соткилава көргүзүп тур.
17.10 Бут бөмбүү. «Динамо» (М) — «Спартак» (М).
18.15 «Русалочка».
19.10 Л. Зыкина.
20.25 Си-би-эс кинотеатр. Уран-чечен фильм.
21.10 Киноафиша.
22.25 Алдыгы миннинишкин.
23.00 Ксюшада.
23.35 Автомиг.
23.40 Долу ай.
00.40—00.45 Үенин агымы.

КИНО

Июнь 17-де

«НАЙЫРАЛ»: «Үш мушкетер» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда. Видеозалга: «Мээн дылым» 10.00, 13.00, 16.00, 19.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Смертельное пари» (АКШ) 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я свершу правосудие» 13.00, 15.30 шактарда.

«ОТЧУГАШ»: «Капитан Врунгеллин чаа ужуралдары» 10.00. «Франкштейн дугайында тоолчургу чугаа» (16 хар четпээннерге көргүспес) 11.40, 14.40, 17.40 шактарда.

Июнь 18-те

«НАЙЫРАЛ»: «Үш мушкетер» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда. Видеозалга: «Мээн дылым» 10.00, 13.00, 16.00, 19.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Отчим» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я свершу правосудие» 13.00, 15.30. «Призрак оперы» (16 хар четпээннерге көргүспес) 18.40 шактарда.

«ОТЧУГАШ»: «116 мультчыынды» 10.00 шакта. «Франкенштейн дугайында тоолчургу чугаа» 11.20, 14.20, 17.20 шактарда.

Июнь 19-та

«НАЙЫРАЛ»: «Үш мушкетер» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда. Видеозалга: «Өлүм дугайын чугаалава» (АКШ) 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

«ОТЧУГАШ»: «Экспедиция» 10.00. «Роботтар дайыны» 14.00, 15.30. «Бабник-2» (Россия) 17.00, 18.30 шактарда.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Республика эмнелгезиниң тургуступганындан бээр 65 чыл оюн база эмчилерниң профессионал байырлалын таварыштыр Кызыл хоорайның № 2 нинти аарыглар эмнелгезинин дуржулгалыг эмчилери Светлана Ырышовна Сарыларга, Галина Александровна Романовага, Алевтина Ивановна Лепешкинага, Любовь Кара-Шарыевна Ооржакка, кардиология салбырының эргелекчизи Надежда Соскур-ооловна Ооржакка, эмчи сестралары Сылдысмаа Сатка, Лира Таргынга, Лидия Арыга, Оксана Намажапка аарыг-човуланга туттурган кижилерге ээлдек-өвилең хамаарылгазы база сагыш човангыр, ак сеткилдиг, бедик мергежилдиг эмнээшкинни чорудуп турары дээш бо найыралдыг коллективтиң бүгү кежигүннериңе чүрээвис ханызындан изиг байырны чедирбишаан, оларның чымыштыг, берге болгаш буянныг ажыл-ижинге чедиишкиннерни, өг-бүлезинге, ал-боттарынга кан дег быжыг кадыкшылды, эгээртинмес аас-кежикти күзедивис.

Эмнелгениң 3-кү палатазындан Е. Севекпит, З. Донгак, А. Калга-оол.

Чырык өртемчейде авалар ышкаш буян-кежиктиг кижилер черле тывылбас. Бистиң ынак эргим аввыс Чулуп Хелеевна ОНДАР кадык камгаладының шугумунда 25 чыллар дургузунда ынак ажылынга ак сеткилдиг ажылдап, юөнүн кадыы дээш бүгү күжүн, билиин харам чокка берип келген буянныг эмчилерниң бирээзи. Аввыс амгы үеде Чөөн-Хемчик кожуунуң эмнелгезинде фельдшер боон ажылдап чоруур.

Үнген-кирген чонунга, эш-өөрүнге ээлдек, чымчак, топтуг аажы-чаңныг аввыска ынак, оны хүндүлээр бис. Ол чаптанчыг бичии чаштарның кырган-авазы, уруглары бистерни эртем-билитте чедирер дээш кызып, ургуларывысты өстүржүп берип чоруур.

Кел чыдар эмчилерниң байырлалы-биле байыр чедирип, аас-кежикти, кадыкшылды, бисти өөртүп, узун назын назылаарын күзедивис.

Уруглары: Урана, Эргил, Экер, Эрес, Эренат, Чайзат.

ЧАРЛААЛДАР

«АРЫСКАН» СОВХОЗ ЧАЛАП ТУР

Улуг-Хем кожуунун «Арыскан» совхозу бо чылдың июнь 23-те эртенгинин 10 шактан эгелеп, ачы-буян марафонун эрттирер. Совхозтуң баштаар чери Тыванын янзы-бүрү булуннарында ажылдап, чурттап чоруур чангыс чер-чурттугларын бо марафонга киржири-биле чалап тур.

ДООЗУКЧУЛАРНЫ ЧАЛАП ТУР

Кызылдын күрүненин педагогика институдунуң физика-математика салбырының 1975 чылда доозукчуларын июнь 23-те 14 шакта институт чанынга чыглып кээрин чалап тур.

У. С. Увангур.

Улуг-Хем кожуунун Чааты ортумак школазының 1978 чылда 8 класс, 1980 чылда 10 класс доосканнарны июнь 24-те 12 шакта школа чанынга доозукчуларның ужуражылгазынче чаладывыс.

1980 чылдың доозукчузу В. С. Шивит-оол.

ДЫШТАНЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

«Чедер» курортту удуртулгазы курорттуң девискээрин улуг шуурган таварааны-биле үрелиишкиннер бар болганының хараазында дыштанылга сезоннарының ажыттынарының графиги өскерилгенин дыннадып тур:

— 2-ги сезоннуң ажыдыышкыны июнь 26.
— 3-кү сезон июль 13.
— 4-кү сезон июль 30.
— 5-ки сезон август 17.
— 6-гы сезон сентябрь 3.

Бо чылдың июль 7-ден 10-га чедир Элээр чоруктун болгаш кадыкшылдың республика төвүлели арагадан болгаш таакпыдан эмнээшкинни эрттирер.

Хөй санныг хамаатыларнын дилээн ёзугаар Александр Довженконун аргазы-биле эмнээшкинни Кадыкшылдын Москвада делегей лигазының психиатр эмчилери Олег Васильевич Новиков, Эдуард Петрович Кичаев олар эрттирер.

Эмнедип алыр күзелдиглер эмнээшкинге чедир ийи неделя дургузунда арага ишпес, таакпыдан эмнедирлер ийи хүн таакпылаваан болур ужурлуг. Баш удур бижидилгени 9 шактан 17 шакка чедир 3-55-87 телефон дамчыштыр, 18 шактан ынай 6-17-59 телефон дамчыштыр кылдыртыр, тайылбырны база ол-ла телефоннар-биле ап болур. Кээр адрези: Кызыл хоорай, Бухтуев кудумчузу, 3. «Чоннун кадыкшылы клуб».

Кызылдын № 2 школазының 1981 чылда Алдын Шурунзаевна Кууларнын адынга тывысканы 6А № 353930 дугаарлыг аттестат читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Чаа-Хөл кожуунун Чаа-Хөл ортумак школазының 1993 чылда Аяс Васильевич Бараанның адынга тывысканы № 227908 дугаарлыг аттестат читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Өвүр кожуун болгаш Хандагайты суму чагыргалары, кожуунун иштики хөректер килдизи Өвүр кожуунуң паспорт столунун начальниги милицияның капитаны Елизавета Шуур-ооловна Саттың уруу, Кызылда педагогика институдунун 2-ги курузунун студентизи Саяна Михайловна САТТЫН озал-ондакка таварышкаш мөчээнин дыңнатышаан, ооң ада-иезинге, төрелдеринге, чоок кижилеринге ханы кажыдалды илергейлеп тур.

Кызыл хосрай, Красноармейская, 100. Индек. 667000

АГАР САНЫ: «Тыва соцбанк» № 363505

Тургузукчулары: ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДӘЭДИ ХУРАЛЫ ЧАЗАА БОЛГАШ СОЛУННУН КОЛЛЕКТИВИ

Кол редактор В. Ф. ЧАДАМБА.

РЕДАКЦИЯНЫН КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базыр (кол редакторнун оралакчызы) А. Б. Монгуш, А. О. Оксур (харыысалгалыг секретарь), М. М. Саая (кол редакторнун оралакчызы), Н. С. Эргеп.

РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер хүлээр алыр чер — 3-34-26; кол редакторнун оралакчылары — 3-33-91, 3-34-17; харыысалгалыг секретарь — 3-34-92, оралакчылары — 3-45-93.

КИЛДИСТЕР: нинтилел амыдыралы — 3-34-19; 3-34-98, үлетпүр — 3-34-49; 3-36-73, көдээ ажыл-агый — 3-36-82; культура, өөредилге болгаш чогаал — 3-39-15, медээлер болгаш спорт — 3-37-11, очулга — 3-34-39; 3-34-93, чагаа — 3-39-03, корректорлар — 3-41-23; үндүрүкчүлер — 2-27-41; солун кедбейи, өргөөнде — 3-57-92; 3-14-94, бухгалтерия 3-41-16; чарлалдар килдизи — 3-34-57.

Солун Россия Федерациязының Парлалга болгаш массалыг информация чепсектериниң талазы-биле хоойлужулгазының сагыллазынга контроль болгаш бүрүткелиниң Тыва девискээр эргелелинде бүрүткеттинген.

Бүрүткеттинген дугаары — 1[illegible]07

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының болаалары редакцияның турум-биле дүүшпейн ыарын болур. Айыттынгаа саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыысалгалыг.

Тыва Республиканың Парлалга болгаш информация талазы-биле Күрүне комитединиң типографиязы: Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1.

Солун неделяда 5 катап үнер. Хемчээли 2 парлалга амазы. Тиражы — 159-16. Индекс 54240. Чагыг № 36—378.